

проблем кримінальної відповідальності за знищення, підробку або заміну номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу.

1. *Казміренко Л.І., Мартенко О.Л.* Кримінальний кодекс України: психологічний аналіз кримінально-правових понять: Монографія. – К.: КНТ, 2008. – С. 149, 150. 2. *Вереша Р.В.* Суб'єктивні елементи підстави кримінальної відповідальності: Підручник. – К.: Атіка, 2006. – С. 464. 3. *Казміренко Л.І., Мартенко О.Л.* Цит. праця. – С. 143. 4. *Уголовное право России: Общая часть: Учебник / Под ред. Кропачева Н.М., Волженкина Б.В., Орехова В.В. – СПб.: Изд. Дом С.-Петербур. гос. ун-та, Изд-во юридического факультета С.-Петербур. гос. ун-та, 2006. – С. 491.* 5. *Казміренко Л.І., Мартенко О.Л.* Цит. праця. – С. 159. 6. Там само. – С. 156. 7. *Лесних А.В.* Расследование подделки или уничтожения идентификационного номера транспортного средства: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. – Краснодар, 2001. – С. 49. 8. Там само. – С. 50. 9. *Вереша Р.В.* Суб'єктивні елементи підстави кримінальної відповідальності: Підручник. – К.: Атіка, 2006. – С. 464, 465.

УДК [343.131.8]: 343.1

О. М. КОВАЛЬ

ПРАВО ОСОБИ НА ВИПРАВДАННЯ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Розглянуто загальнотеоретичні основи поняття права на виправдання, його характеристика і співвідношення з правом на реабілітацію. Запропоновано розглядати виправдання як здійснюване з метою відновлення справедливості судове визнання й проголошення невинності підсудного. А реабілітацію – як діяльність уповноважених органів щодо роз'яснення виправданій особі прав на компенсацію шкоди, що спричинило кримінальне переслідування, безпосередньо компенсацію шкоди та поновлення особи у правах.

Проаналізовано наукові погляди щодо права на виправдання та реабілітацію особи.

Виявлено, що сутність виправдання як явища правової дійсності полягає в тому, що воно є необхідною умовою кримінально - процесуальної діяльності та обов'язковим елементом правосуддя.

Наведено пропозиції щодо удосконалення нового Кримінального процесуального кодексу України. Зокрема, запропоновано всю процедуру виправдання, право на виправдання, чітке визначення виправдання та реабілітації, акти виправдання та реабілітації звести в одному розділі КПК України із назвою «Реабілітація».

Ключові слова: правосуддя, інститут виправдання, право на виправдання, реабілітація.

Коваль О. Н. Право обвиняемого на оправдание: общетеоретическая характеристика

Рассмотрены общетеоретические основы понятия права на оправдание, его характеристика и соотношение с правом на реабилитацию. Предложено рассматривать оправдание как осуществляемое с целью восстановления справедливости судебное признание и провозглашение невинности подсудимого. А реабилитацию – как деятельность уполномоченных органов по разъяснению оправданному лицу прав на компенса-

---

© *КОВАЛЬ Ольга Миколаївна* – аспірант кафедри правосуддя Київського національного університету імені Тараса Шевченка

цию ущерба, что повлекло за собой уголовное преследование, непосредственно компенсацию ущерба и восстановление его в правах.

Проанализированы научные взгляды относительно права на оправдание и реабилитации лица.

Внесены предложения относительно усовершенствования нового Уголовного процессуального кодекса Украины. В частности, предложено всю процедуру оправдания, право на оправдание, четкое определение оправдания и реабилитации, акты оправдания и реабилитации свести в одном разделе УПК Украины под названием «Реабилитация».

Ключевые слова: правосудие, институт оправдания, право на оправдание, реабилитация.

Koval Olga. The right to be justified: general description

We analyze the general theoretical basis of excuse, its characteristics and its correlation with rehabilitation. We propose to consider the justification as right to implement in order to restore fairness of the recognition and as declaration of innocence. A rehabilitation, as the activity of the authorized bodies to explain the acquitted person the right to have the compensation for the damage and restoration of his rights.

We investigate the scientific views of the right to be acquitted and rehabilitation of persons.

We made suggestions for improving the new Criminal Procedure Code. In particular, we made the proposal to combine into one section in Code of Criminal Procedure, entitled "Rehabilitation" the entire procedure of justification, the right to be acquitted, a clear definition of justification and rehabilitation, rehabilitation and justify acts.

Key words: justice, excuse, right for plea, rehabilitation.

Захист свобод і прав людини, їх гарантії – це один із способів збереження саможитності особи, її права на життя, особисту недоторканність та гідне існування, свободу від пригноблень і принижень, права на культурну, конфесійну та національну самобутність.

Тема права особи на виправдання, характеристика такого права і визначення його місця в системі інших прав людини є актуальною теоретико-практичною темою кримінально-процесуальної науки.

Проблематика виправдання і окремі її аспекти висвітлювалися в дослідженнях радянських учених-процесуалістів Р.М. Оганесяна, М.М. Скворцова, М.Ф. Малікова. Подальшу теоретичну розробку інститут отримав у працях М.І. Пастухова, Т.Т. Таджієва, І.О. Лібуса, Г.М. Резника, Ю.М. Седлецького та ін. Серед сучасних авторів, які досліджували інститути виправдання та реабілітації, варто назвати А.В. Абрамова, І.Л. Петрухіна, Ю.Ю. Чурилова, М.Є. Шумило.

Розгляд у науковій літературі окремих сторін теорії і практики виправдання та права на виправдувальний вирок не виключає необхідності комплексного дослідження цих понять і окремо права особи на виправдання, а також форм і методів реалізації цього права в кримінальному процесі.

В будь-якій демократичній, правовій, соціальній державі права і свободи людини та громадянина складають найважливіший соціальний інститут.

У частині 2 ст. 3 Конституції України закріплено, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Існує багато визначень самого терміна «права людини», кожне з яких фактично розкриває певний аспект цього поняття, його особливості чи зміст. Для прикладу наведемо деякі з них.

Права людини є нормативною формою взаємодії людей, впорядкування їх зв'язків, координація їх дій та вчинків¹.

Права людини – певні можливості людини, необхідні для її існування та розвитку в конкретно-історичних умовах, об'єктивно визнаються досягнутим рівнем розвитку людства і мають бути загальними та рівними для всіх людей².

На міжнародному рівні відмінність зазвичай проводиться між громадянськими і політичними правами, з одного боку, та економічними, соціальними і культурними правами, з іншого.

Так, термін «громадянські права» використовується щодо прав, викладених у перших вісімнадцяти статтях Загальної декларації прав людини 1948 р. З цієї групи прав можна виділити права, що стосуються недоторканності особи та становлять першу групу прав.

Друга група громадянських прав – це процесуальні права, вона включає право на рівність перед судами і трибуналами, презумпцію невинуватості тощо. Саме до цієї групи можна віднести й право особи на виправдання.

Вважаємо, що право особи на виправдання як і більшість прав, є відгалуженням від основних прав людини. Під основними правами прийнято розуміти права, що містяться в конституції держави, а також міжнародно-правових документах з прав людини, в тому числі в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Європейській соціальній Хартії 1961 р.³

Пропонуємо розглядати виправдання як здійснюване з метою відновлення справедливості судове визнання й проголошення невинності підсудного. Реабілітація, в свою чергу, являє собою діяльність уповноважених органів щодо роз'яснення виправданій особи прав на компенсацію шкоди, що спричинило кримінальне переслідування, та безпосередньо компенсацію шкоди.

Тобто виправдання є первинною процесуальною формою визнання невинуватості підсудного, яке передує реабілітації. Виправдання є самостійною підставою для виникнення права на реабілітацію. Окрім того, реабілітація має на меті настання самостійних процесуальних наслідків.

У свою чергу, право обвинуваченого на судовий захист є комплексним, самостійним правом, зміст якого складають такі права, як право звернення до суду за захистом порушеного права, право на особисту участь у процесі, право на справедливий судовий процес та ін.

Можна стверджувати, що право на виправдання, хоча й частково, пов'язане з правом на судовий захист, проте зберігає свою самостійність. Відповідно до ст. 62 Конституції України усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь, а у разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням. Ці норми є відтворенням положень Загальної декларації прав людини (статті 19 та 11), а також Європейської конвенції з прав людини (ст. 6) та Протоколу 7 (ст. 3) до неї.

Фактично, якщо розглядати саму формулу презумпції невинуватості, то вже в ній закладена можливість та право особи на виправдання. Тобто можна стверджувати, що статтями 56 і 62 Основного Закону право особи на виправдання закріплене й конституційно, а отже, є конституційним правом.

Пленум Верховного Суду України у п. 23 постанови «Про виконання судами України законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України з питань судового розгляду кримінальних справ і постановлення вироку» від 29 червня 1990 р. чітко зазначив, що коли зібрані у справі докази не підтверджують обвинувачення і всі можливості збирання додаткових доказів вичерпані, суд зобов'язаний постановити виправдувальний вирок, а не повертати справу на додаткове розслідування.

Розглянемо зміст права на виправдання та його складові елементи. Право особи на виправдання складається з двох взаємопов'язаних прав: права особи на виправдувальний акт (у тому числі право на виправдувальний вирок) та права на реабілітацію, тобто на відшкодування спричиненої в ході розслідування шкоди, право на поновлення порушених слідчими та судовими діями прав та відновлення становища, що існувало до порушення кримінальної справи та притягнення особи до відповідальності.

Першою частиною права на виправдання є право особи на відповідний виправдувальний акт. У контексті цього питання вважаємо за доцільне ввести термін «право обвинуваченого на виправдувальний вирок». Ще Ю.Н. Седлецький пропонував ввести в науковий обіг термін «право невинного на виправдувальний вирок»⁴. Отже, право особи на виправдання включає в себе право обвинуваченого на постановлення виправдувального вироку за наявності законних на те підстав. Право на виправдувальний вирок включає й право на стабільність постановленого судом законного виправдувального вироку, що реалізується нормами Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України, які встановлюють межі перегляду виправдувального вироку.

Другою частиною права на виправдання є право особи на реабілітацію. З цим правом пов'язаний та кореспондує йому обов'язок держави відшкодувати завдану названими діями шкоду.

Чинне законодавство встановлює особливий порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду. Головною його особливістю є те, що суб'єктом відповідальності виступає сама держава.

Відповідно до ст. 56 Конституції України «кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень».

Положення про обов'язок відшкодування спричиненої незаконними діями шкоди міститься й у Законі України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду» від 1 грудня 1994 р.

Відповідно до ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 р. і ч. 3 ст. 13 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30 червня 1993 р., відшкодовується шкода і збитки, заподіяні внаслідок проведення оперативно-розшукових заходів.

Виправдання є умовою для реабілітації та передусім самому процесу реабілітації. Отже, виправдання слід розглядати як самостійний інститут, а реабілітацію – як її складову частину.

Право на реабілітацію включає в себе право на відшкодування майнової та моральної шкоди, поновлення в трудових, пенсійних, житлових правах. Шкода, завдана громадянину в результаті кримінального переслідування, компенсується державою в повному обсязі незалежно від вини органів державної влади та їх посадових осіб.

У разі виникнення права на реабілітацію роз'яснення цього права і порядку відшкодування шкоди шляхом направлення повідомлення зобов'язаний здійснити

суд, що постановив виправдувальний вирок, а у разі припинення справи в конституційному порядку чи наглядовому – суд, що розглядав справу в першій інстанції.

Отже, сутність виправдання як явища правової дійсності полягає в тому, що воно є необхідною умовою кримінально-процесуальної діяльності, обов'язковим елементом правосуддя.

Право особи на виправдання – це право особи на визнання та констатацію її невинуватості у встановленому законом порядку, на поновлення порушених слідчими та судовими діями її прав та відновлення становища, що існувало до порушення кримінальної справи та притягнення її до відповідальності.

Для того, щоб право на виправдання діяло, слід визначити чітку процедуру реабілітації виправданої особи, визначити законодавчо, якими саме актами може проголошуватися виправдання, окрім виправдувального вироку на стадії судового розгляду справи. Вважаємо за необхідне всю процедуру виправдання, право на виправдання, чітке визначення виправдання та реабілітації, акти виправдання та реабілітації звести в одному розділі КПК України із назвою «Реабілітація».

1. *Права человека: Учебник для вузов / Отв. ред. Е. А. Лукашева.* – М.: НОРМА, 2003. – С. 12. 2. *Рабинович П.М., Хаврошок М.І.* Права людини і громадянина: Навч. посіб. – К.: Атіка, 2004. – С. 5. 3. *Права человека: Учебник для вузов / Отв. ред. Е.А. Лукашева.* – С. 135. 4. *Седлецкий Ю.Н.* Оправдательный приговор и его общественно-политическое значение: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук.: спец. 12.00.09. – М.: МГУ, 1988. – С. 5-6.

УДК 347.21

Н. Ю. АЛЕКСЕЄВА

ВСТАНОВЛЕННЯ КВАЛІФІКУЮЧИХ ОЗНАК ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ СВІДКАМИ, ЕКСПЕРТАМИ, ПЕРЕКЛАДАЧАМИ АБО ЩОДО НИХ

Розглянуто проблему встановлення кваліфікуючих ознак злочинів проти правосуддя, що вчиняються свідками, експертами, перекладачами або щодо них. Доведено актуальність даної теми з огляду на те, що вказані злочини перешкоджають отриманню достовірних доказів. Особливої суспільної небезпечності набувають ці злочини проти правосуддя у разі вчинення їх за обставин, що обтяжують покарання. Аналізуючи існуючі кваліфікуючі ознаки злочинів проти правосуддя, що вчиняються свідками, експертами, перекладачами або щодо них, автор пропонує доповнити деякі відповідні статті новими такими ознаками, змінивши редакцію цих норм у КК України.

Ключові слова: правосуддя, злочини проти правосуддя, що вчиняються свідками, експертами, перекладачами або щодо них, кваліфікуючі обставини, докази.

Алексеева Н. Ю. Установление квалифицирующих признаков преступлений против правосудия, которые совершаются свидетелями, экспертами, переводчиками или по отношению к ним

© АЛЕКСЕЄВА Наталія Юнівна – здобувач відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України